

Fridrih Niče
Suton idola
ili
Kako filozofirati
čekićem

Preveo

JOVICA AČIN

BUKOFAL

Predgovor

Sačuvati svoju vedrinu usred neke turobne i preterano ozbiljne stvari nipošto nije neznatna majstorija: pa ipak, ima li ičeg nužnijeg od vedrine? Šta god činili, ako činimo bez neobuzdanosti, to nam neće poći za rukom. Tek je preobilje snage dokaz snage. – *Prevrednovanje svih vrednosti*, taj je znak pitanja tako crn, tako neizmeran, da senkom pokriva onog ko ga stavlja – dok nas takav sudbinski zadatak prisiljava da istrčimo svakog trena na sunce da bismo sa sebe stresli tešku ozbiljnost, koja postaje preteška. Za njega nam je svako sredstvo dobrodošlo, svaki „slučaj“ je srećan slučaj. Pre svega, rat. Rat je uvek bio veoma razborit potez duhova suviše okrenutim svojoj unutrašnjosti i koji su postali preduboki; čak se i u rani nalazi isceliteljska snaga. Odavno je izreka, čije poreklo ne otkrivam učenoj radoznalosti, moje izabrano geslo: *increscunt animi, virescit volnere virtus*¹.

¹ Lat.: *od rane duhovi rastu, snaga se krepi*. Samo sticajem srećnih okolnosti mogao sam da otkrijem odakle otprilike potiče ovaj Ničevov citat kojim se on ponosi. Njegov izvornik su *Atičke noći* rimskog pesnika Aula Furija Antije (- *Aulus Furius Antias*), čije prijateljevanje s konzulom Kvintom Lutatijem Katulom, oko 102. godine pre nove ere, potvrđuje Kikeron u svome *Brutu*. Poznato je da nekoliko

Drugi oporavak, za mene još poželjniji u ovim okolnostima, jeste da pretresem idole... Na svetu je više idola nego realnosti: to je moje „zlo oko“ koje bacam na taj svet, a ono je i moje „zlo uho“... Kovati pitanja ovde čekićem i, možda, kao odgovor čuti onaj čuveni šuplji ton koji ukazuje na nadutost stomaka – kakav ushit za nekog ko ima uši čak i iza ušiju – za mene starog psihologa i frulaša koji svojom svirkom oslobađa mesto od najeзде pacova, pred kojim je prinuđeno da se oglasi upravo ono što bi htelo da ostane tiho.

Ovaj je spis, kao što njegov naslov odaje, prvenstveno rekreacija, mesto obasjano suncem, iskorak na stranu u dokolici jednog psihologa. Možda i novi rat? I oslušnuti novi idoli? Ovaj kratki spis je velika objava rata. A što se pretresanja idola tiče, ovaj put to nisu samo idoli ovog ili onog vremena nego su to večni idoli koji su ovde taknuti čekićem kao nekom akustičkom viljuškom i od kojih nema starijih, osvedočenijih, nadmenijih idola... A ni šupljijih... To im ipak ne smeta da budu oni u koje se najviše veruje, a i govori se, naročito u slučaju najistaknutijih, nipošto ne dirajte u idola...

Torino, 30. septembra 1888,
na dan kad je dovršena
prva knjiga² prevrednovanja svih vrednosti.

negovih stihova navodi Makrobije u *Saturnalijama*, prema Vergilijevom prepisu. Osim ovde rečenog, o tom se pesniku inače malo šta još zna. [Sve napomene na dnu stranica potiču od prevodioca.]

² Ovde Niče misli na svoju knjigu *Antihrist*, napisanu od 3. do 30. septembra 1888, iako će ona biti objavljena tek krajem novembra 1894.

Epigrami i strele

1

Dokolica je u početku svake psihologije. Kako to? Zar je psihologija neki porok?

2

Čak i najodvažniji među nama retko kad ima odvažnosti za ono što on zapravo zna...

3

Da biste živeli sami, morate biti životinja ili bog – kaže Aristotel. Treći slučaj je preskočen: morate biti i jedno i drugo, to jest filozof...

4

„Svaka istina je jednostavna.“ – Nije li to laž, dvostruko rečena?

5

Jednom i zauvek hoću da znam, ali ne mnogo. – I saznanju mudrost nameće granice.

6

U svojoj divljoj prirodi najbolje se oporavljate od svoje neprirodnosti, od svoje duhovnosti.

7

Kako? Čovek je samo greška Boga? Ili je Bog čovekova greška?

8

Iz ratne škole života. – Ono što me ne ubije, čini me jačim.¹

9

Pomozi sebi: onda će ti svako pomoći. Princip ljubavi prema bližnjem.

¹ Ovo je jedna od najglasovitijih Ničeovih izreka. U Ničeovim sveskama iz proleća 1888. godine nalazimo donekle izmenjenu verziju ovog odeljka, a uz navedenu izreku se nalazi i francuska rečenica *Il faut le tuer, Wagnerisme*. Ona znači: *Vagnerizam, treba ga ubiti*.

Ne dozvolite da vas obuzima kukavičluk pred sopstvenim činovima! Nemojte posle njih planuti kao da su vam se omaknuli! – Griža savesti je neprikladna.

Može li neki magarac da bude tragičan? – Da lipšete pod bremenom koje ne možete ni da nosite ni da zbacite?... Slučaj filozofa.

Morate da budete *zašto* života, saglasno gotovo s bilo kojim *kako*. – Čovek ne stremlji sreći; samo Englez to čini.

Muškarac je stvorio ženu – pa od čega? Od rebra svog Boga, svog „ideala“.

Šta? Tražiš? Hteo bi da se udesetostručiš, ustostručiš? Tražiš sledbenike? – Traži nule!

Posthumne ljude – recimo, mene – lošije razumeju nego one koji su u skladu sa svojim vremenom, ali ih bo-

lje čuju. Strože: nikad nas neće razumeti – i odatle potiče naš autoritet...

16

Među ženama. – „Oh, ne poznajete vi istinu. Nije li ona atentat na svu našu *pudeur*²?“

17

To je umetnik, kakve umetnike volim, umeren u svojim potrebama: on želi zapravo samo dve stvari, svoj hleb i svoju umetnost – *panem et circen*...³

18

Ko ne ume svoju volju da unese u stvari, taj barem u njih unosi neki smisao: to jest, veruje da je volja već u njima (princip „verovanja“).

19

Kako? Izabrali ste vrlinu i čestito srce, a istovremeno zirkate na prednosti bezosećajnih ljudi? – Ali s vrlinom

² U izvorniku, na francuskom: *skromnost*.

³ Iz latinskog: *panem et circenses*, kod nas prevođeno kao „hleba i igara“. Potiče od Juvenala, koji je tim metoni-mijskim izrazom kritikovao rimski puk zanesen sopstvenim sebičlukom i koji ne mari ni za kakvo opštije dobro nego jedino da mu stomak bude pun i da se zabavlja gladijatorskim borbama u cirkuskoj areni.

se odričete „prednosti “... (da pišete na kućnoj kapiji nekog antisemite).

20

Savršena žena se posvećuje literaturi kao što se posvećuje nekom sitnom grehu, tek radi pokušaja, uz osvrtnje, uzgred, da bi videla da li to neko primećuje, a i zato da to neko primeti...

21

Uvoditi sebe samo u takve situacije u kojima ne sme biti nikakve prividne vrline, ali u kojima, poput hodača po konopcu, stojite ili padate – ili se iz tih situacija izvlačite...

22

„Zli ljudi nemaju pesme.“ – Pa kako onda Rusi imaju pesme?

23

„Nemački duh“: otpre osamnaest godina, te dve reči protivreče jedna drugoj.

24

Ko traga za počecima, pretvara se u raka. Istoričar gleda natrag, pa tako *veruje* unatrag.

Zadovoljstvo štiti od prehlade. Da li ste ikad čuli da se neka dobro odevena žena prehladila? – Uzimam slučaj da je ona jedva bila odevena.

Nemam poverenja ni u jednog čoveka sa sistemom i takve izbegavam. Volja ka sistemu je nedostatak ispravnosti.⁴

Smatramo da je žena duboka – a zašto? Zato što kod nje nikad ne dospevamo do dna. Žena nije čak ni površna.

Kad ženu odlikuju muške vrline, bežite od nje; a ako nema nijednu od muških vrlina, onda ona sama beži.

⁴ U Ničeovoj svesci iz 1888. godine postoji ranija verzija ovog aforizma, koja glasi: „Nemamo poverenja ni u jednog čoveka sa sistemom, sklanjamo mu se s puta. Volja ka sistemu je, barem za nas mislioce, nešto kompromitujuće, jedna od formi nemoralnosti.“

„Koliko je nekad savest umela da grize? Kakve je dobre zube imala? – A sad, šta joj nedostaje? – Pitanje jednog zubara.

Retko činimo samo jednu neopreznost. S prvom neoprežnošću, uvek smo ih počinili već suviše. Upravo stoga obično činimo i drugu – a tad ih je suviše malo...

Crv se uvija kad dolazi. To je pametno. Tako smanjuje verovatnoću da bude zamenjen novim. U jeziku morala to znači *poniznost*. –

Postoji mržnja prema laži i prerusavanju iz pojma razdražene časti; isto tako postoji mržnja prema kukavičluku, pošto je laž zabranjena Božjom zapovešću. Biti suviše kukavica da biste lagali...

Kako je malo potrebno za sreću! Zvuk gajdi. – Život bi bez muzike bio zabluda. Nemač zamišlja čak i Boga da peva pesme.

Fridrih Niče je drukčiji filozof od svih koje smo do danas upoznali. On u mišljenje uvodi nešto novo. I ne skriva se iza sistema. Taj alibi zvani sistem ne samo da mu nije nužan nego je on, štaviše, protiv njega. Varijanta koju uvodu u istoriju duha bolja je od svakog sistema, od čijeg god, od Spinozinog, Kantovog ili Hegelovog. To je otvorena i odvažna varijanta koja se takoreći gerilski sučeljava sa svim našim zabudama o svetu i s maskama koje teologizovana strategija sistema poprima u svrhe pokoravanja duha. Ukratko, Ničeovo mišljenje je kreativno: ono, umesto da se povinuje nekoj glavnoj sistemskoj ideji, svoje uvide čini realnim i pluralizuje ono što je svetsko mišljenje do tada pokušavalo da unifikuje. Mogli bismo reći da on prvi uspostavlja mišljenje kao umetnost, moćnu, dalekosežnu, kritičku. Jezik njegovog mišljenja upravo je jezik njegovog pisanja, jezgrovit, epigramski, ekspresivan. Tako dobijamo intelektualni govor koji se ne lišava stvaralačke dinamike i otuda je u stanju da nam saopštava stvari koje u dotadašnjoj istoriji filozofije ne samo da su bile neizrecive nego je čovekov duh bio i slep za njih.

Priroda Ničeovog mišljenja se tek odskora bolje prepoznaje, naime od trenutka kad smo počeli da uočavamo da je njegova strategija gerilska, a nije jedna jedina sila kojom rukovodi neki glavni štab, neko dominantno uče-

nje, kako je zamišljano u prvim značajnijim interpretacijama. Karl Levit, Karl Jaspers, Martin Hajdeger, čija su tumačenja obelodanjena između dva svetska rata, videli su u volji ka moći, u večnom vraćanju istog, u natčoveku, pripisujući ih (istina, na različite načine) Ničeovom navodno glavnom učenju. Uz to, spomenuti autori (naročito Hajdeger) više ili manje, oslanjajući se i na za autorovog života neobjavljenu Ničeovu rukopisnu ostavštinu, bili žrtve svojevrsnog krivotvorenja koje dugujemo Elizabeti Ferster-Niče. Tek sa poststrukturalističkim i dekonstruktivnim čitanjima bivamo donekle emancipovani od navodnog glavnog učenja. Tek tada Ničeove knjige, ne više kao delovi iznuđene celine nego kao pojedinačne knjige, dolaze do svog istinitijeg glasa. Na njih se više ne gleda kao na elemente veće dekontekstualizujuće celine, za koju se kao takvu umišlja da ju je moguće *prepričati*, pa se otuda da i interpretirati. Opet postaju *pojedinačne* knjige, i svaka sa svojim kontekstom, onako kako su nekad prvi put bile objavljivane. A one najpre iziskuju čitanje, a ne interpretaciju. Odjednom postaje važna njihova kompozicija i počinjemo da shvatamo da je u Ničeovoj filozofskoj invenciji sve igralo značajnu ulogu, pa čak i sam pojam knjige i način njenog sastavljanja. U takvoj situaciji postaje takođe očigledno da i taj pojam knjige kod Ničea biva dovođen u pitanje. Jedinstvo smisla na kojem pojam knjige počiva od početaka kod Ničea je naprosto razgrađen. Niče knjigu kao da uopšte i ne koncipira kao knjigu. Knjiga je *prevrednovana*. Od knjige on stvara nešto drugo, neočekivano. Za to bi u ovom trenutku dobar primer mogao biti upravo *Suton idola*.

Pošto *Suton idola* ne sadrži samo aforizme, i tako se izdvaja od grupe Ničeovih knjiga za koje se kaže da su aforističke, ali nije ni delo ili rasprava sa obuhvatnim tematskim lukom, pitamo se o kakvom je uopšte poduhva-

tu reč. S obzirom da je njegov kontekst u sprezi s poslednjom Ničeovom stvaralačkom godinom, 1888, kada je nastao i *Antihrist* i *Ecce homo*, „arhitektonsko osećanje“ kojim je autor sa ovom knjigom vođen artikulisano je njegovom namerom da sačini „potpuni uvod“ u svekolikost svog mišljenja. Ako je autor tako naumio, nema razloga da poričemo takvu intenciju ovog poduhvata. Dok u *Ecce homo* daje najiskreniji mogući osvrt na svoje prošle knjige, *Suton idola* je zaista efektan uvod u njegovo mislilačko delo, kao i upozorenje na projekt *prevrednovanja svih vrednosti* započet sa *Antihristom*. Otuda se u *Sutonu idola* mešaju i sažimaju ne samo ono o čemu je govorio u ranijim knjigama, o Sokratu, idealizmu, hrišćanstvu, moralu, Vagneru, nesavremenosti, zaludujućem obrazovnom sistemu, jeziku i tako dalje, nego se u praksi evociraju i stilovi i žanrovi pisanja u njihovoj heteroklitnosti, te heterogenost koja dočarava različite tipove komponovanja i dekomponovanja knjiga. Po tome je ova knjiga *ničeanska*. Prestaje da bude klasična knjiga i postaje mali vulkan. Sve je u njenoj vulkanskoj magmi zastupljeno, a ipak kao da je sve prvi put rečeno. To je poziv na čitanje *Rođenja tragedije*, *Ka genealogiji morala*, *Antihrista*, filozofskog speva *Tako je govorio Zaratustra*, kao i takozvanih aforističkih knjiga *Vesele nauke*, *Ljudskog*, *suviše ljudskog* i *S one strane dobra i zla*. Tu su autobiografski elementi, pa kritički, u više nego delotvornoj modulaciji, razotkrivanje nihilizma i propadanja, dioniska umetnost i misao u akciji, psihologija na delu, i to psihologija koja će anticipirati Frojdvu psihoanalizu... Čitajući ovakvog Ničea, u nama se nedri snaga s tvrdoćom dijamanta, baš onako kako nas navodim iz *Tako je govorio Zaratustra*, zaključak *Sutona idola* poziva. Da, ovo je najbolji poziv da se vratimo samim Ničeovim knjigama (inače zatrpanim i kastriranim hrpama interpretacija), poziv koji je i

sam nova knjiga, ali knjiga koja sebe propituje i koja dekonstruiše metafizičku osnovu poimanja knjige kao ideologije celine u malom.

Kod Ničea, kako u njegovim neposrednim tako i u ironijskim značenjima, nema milosti: možemo da žmurimo koliko god hoćemo, ali blesak njegovog mišljenja neopozivo obasjava ćorsokake u koje smo gurnuti već od Sokrata i Platona, s kojima počinje mumificiranje pojmova i idolatrija „uma“, a zatim još neumitnije s religijom koja nas zagovaranjem svog morala slabi i lomi. Njegova dijagnostička moć, s jedne, i krčenje lekovitih puteva na kojima moderni duh ima šansu da se oporavi i vrati sebi, s druge strane, nešto je što nastaje samo jednom u dve hiljade godina. Od Ničeovog traganja za realnim, nije bilo intenzivnije želje da se otvorenim očima sagleda stvarnost koja je ljude okruživala ranije i još nas okružuje. Kada otvorimo oči onako kako nam Niče preporučuje, videćemo da je ona drukčija od svega što su nas učili. I ako tako otvorenim očima čitamo ovu knjigu, biće nam naposljetku jasno da kraja u Ničeovim tekstovima nema; oni sve održavaju otvorenim i pod otvorenim nebom mišljenja. Zato ćemo se tim tekstovima neizbežno uvek vraćati.

Jovica Aćin

SADRŽAJ

Predgovor	7
Epigrami i strele	9
Problem Sokrata	19
„Um“ u filozofiji	27
Kako je „istinski svet“ najzad postao bajka	33
Moral kao antipriroda	35
Četiri velike zablude	42
„Poboljšivači“ čovečanstva	52
Šta Nemcima nedostaje	57
Nesavremena skitanja	65
Šta dugujem starima	112
Čekić govori	120
<i>Suton idola</i> kao knjiga i antiknjiga (J. A.)	121